

ALTERNATIVNOM EKONOMIJOM DO ODRŽIVOG RAZVOJA

REACHING SUSTAINABLE DEVELOPMENT THROUGH ALTERNATIVE ECONOMY

Dr.sc. Drago Pupavac, prof.v.šk.²
Mr.sc. Hrvoje Budić, viši predavač³
Antonia Begović, studentica spec.dipl.oec⁴

Sažetak: *Prirodna dobra su sve više rijetka, što znači da zadovoljavaju osnovni ekonomski kriterij koji ih svrstava u korisna dobra. U skladu s tim, temeljni cilj ovoga rada jest ukazati na nužnost uvrštavanja prirode u proizvodnu funkciju kao prvi korak ka osiguranju trajno održivog razvoja. Da bi se ostvario cilj istraživanja u različitim kombinacijama su primjenjene brojne znanstvene metode od kojih se izdvajaju metode mikro i makro ekonomske analize. Da bi se sačuvala prirodna ravnoteža bitno je da svaki investicijski elaborat sadrži negativne multiplikativne efekte na destrukciju prirode. Analognu multiplikatoru dohotka, ali u obrnutom smjeru moguće je ustanoviti multiplikator destruktivnosti kao kriterij za odobravanje nove investicije i proizvodnje.*

Ključne riječi: *alternativna ekonomija, održivi razvoj, priroda, proizvodna funkcija, multiplikator destruktivnosti*

Abstract: *Natural resources are becoming more scarce every day, thus meeting the basic economic criterion for being classified as usable goods. Accordingly, the fundamental objective of this research is to point out the necessity of putting nature into function of productivity as a first step to ensure permanent sustainable development. To reach this objective, diverse scientific methods were applied in numerous combinations, including the method of micro and makro economic analysis. To preserve the natural balance, it is important that each investment report includes multiplicative negative effects on nature. It is possible to determine the multiplier of destruction as a criterion for approval and production of a new investment, using the multiplier of income as an analogue method, but in reverse.*

Key words: *alternative economy, sustainable development, nature, function of productivity, multiplier of destruction*

1. UVOD

Sva dosadašnja nastojanja znanosti da se sačuva ekološka ravnoteža, usmjerena su prvenstveno na redukciju štetnih posljedica po prirodu u uvjetima nezaustavljivog rasta proizvodnje. U tom smislu, iznalaze se novi modaliteti *cost-benefit* analize, računaju se indeksi onečišćenja i propisuju mjere zaštite, ali se ne odustaje od novih ekološki neprihvatljivijih investicija. Optimalna razina onečišćenja računa se prema graničnoj koristi i graničnim troškovima. Ukoliko je granična korisnost manja od graničnih troškova, investicija

---

² Veleučilište u Rijeci, Vukovarska 58, 51000 Rijeka

³ Veleučilište u Požegi, Vukovarska 17, 34000 Požega

⁴ Veleučilište u Rijeci, Vukovarska 58, 51000 Rijeka

nije ekološki opravdana. U pitanju je ipak ekonomska, a ne ekološka opravdanost, jer se na strani troškova bilježe samo one stavke koje su službeno propisane. To su još uvijek jednostrana i neefikasna rješenja, koja mogu ublažiti onečišćenje okoliša, eventualno potaknuti našu ekološku svijest, ali ne i temeljitije riješiti pitanje devastacije prirode.

Ispuštanjem prirode iz popisa osnovnih proizvodnih faktora, ne samo da je unijeta zabuna u smislu shvaćanja interaktivnosti čovjeka i prirode, već je u samom startu stvoren dojam da se ekonomska znanost ne treba opterećivati prirodom. Ispuštanjem prirode iz proizvodne funkcije i teorijskih analiza omogućen je pristup po kome se proizvodnja temelji na neograničenom iskorištavanju resursa, koji su apsolutno raspoloživi i kako tvrdi Alfred Marshal [3] priroda ih daje besplatno.

2. TEMELJNE ZNAČAJKE ALTERNATIVNE EKONOMIJE

Poduzeća su sposobna učiniti mnoga dobra, ali i velike štete [7]. S one bolje strane isporučuju nam hranu, grade stanove, liječe nas, obrazuju, transportiraju, a s one tamnije strane eksploatiraju, zagađuju, truju i osiromašuju. Ekološke katastrofe od *Love Canala* u SAD do do *Bhopala* u Indiji, od Meksičkog zaljeva do Fukushime u Japanu, najbolje predočavaju tamnu stranu kompanija. Ovdje se ne smiju smetnuti s uma niti financijske katastrofe koje se kontinuirano događaju u našem užem ili širem okruženju Baring banka (1890), Enron, World-com i sl., ili brojni računovodstveni skandali u koje su također uvučene brojne kompanije *Polly Peck*, *Xerox*, *Royal Ahold* i *Satyam* [5]. U posljednjih nekoliko desetljeća greške kompanija prouzročile su ekološke katastrofe koje su za posljedice imale uništenje gradova, mora, biljnih i životinjskih vrsta. Prema procjenama Međunarodnog monetarnog fonda posljednja financijska kriza koju su izazvale neodgovorne kompanije nanijela je štetu svjetskom gospodarstvu u iznosu većem od 2 trilijuna USD. Prije su poduzeća uglavnom mogla nanijeti štetu svojim kupcima, dobavljačima i investitorima. Danas poduzeća mogu uništiti ekonomije, zajednice i vrste. Menadžeri najuglednijih korporacija unajmljuju ljude da za bijedne najmanine robuju u nehumanim uvjetima azijskih tvornica. Naftne kompanije ispuštaju otrove u rijeke prašuma, svjesno ubijajući ljude, životinje i biljke, i vršeći genocid nad drevnim kulturama. Farmaceutska industrija odbija Afrikancima zaraženim HiV-om osigurati lijekove koji bi im

Drago Pupavac is a professor of Transport Economics at the Polytechnic of Rijeka and University of Applied Science Gospić. He received his B.S and M.S. in economics at University of Novi Sad and Ph.D in economics at the University of Rijeka. Professor Pupavac is author of five text books (in Croatian). His more than one hundred articles on a variety of transport topics have appeared in many relevant journals in the region. Dr. Pupavac has won public recognition from Croatian Scientific Society for Transport (HZDP) for his special contribution to the advancement of Traffic science and development of HZDP's.

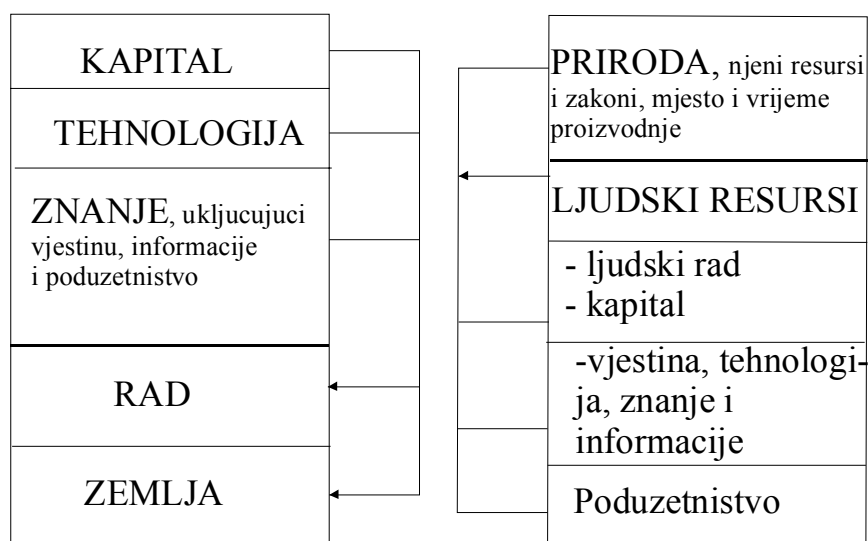
spasili život [6]. Nije pretjerano reći da svojim nemarom, nekompetentnošću i pohlepom korporacije predstavljaju prijetnju pojedincima, državama i cijelom svijetu.

U skladu s prethodno izrečenim uvjerenja smo da svaka ozbiljna alternativa postojećoj ekonomiji treba biti usmjerena ka rješavanju osnovnih problema suvremenog čovječanstva, a to su: 1) eksploatacija čovjeka i 2) nekontrolirana eksploatacija i devastacija prirode. Alternativna ekonomija, sama po svom nazivu – trebala bi biti suprostavljena postojećem i važećem ekonomskom sustavu. Što može biti alternativa kapitalističkoj ekonomiji u kojoj je osnovni smisao profit (često i po svaku cijenu), a jedina mogućnost njegova stjecanja i uvećanja je u neograničenoj eksploataciji čovjeka i prirode? Alternativa je ekonomija bez eksploatacije. Naš prijedlog tranzicijskog puta ka alternativnoj ekonomiji polazi od drugačijeg pristupa utvrđivanju proizvodnih faktora.

Profesor Strahinja [10] tvrdi „Čovjek i priroda su jedina bogatstva ovoga svijeta: svi proizvodni faktori imaju ishodište u prirodi... Svaki tehnološki napredak nije ništa drugo nego sposobnost čovjeka da imitira prirodu i da u različitim varijantama koristi njene zakonitosti”. U skladu s tim, prekomjernim uništenjem prirodnih resursa čovjek umanjuje sposobnost prirode da proizvodi, da reproducira i obnavlja osnovnu strukturu, odnosno tako smanjuje realnu šansu za svoj razvoj i opstanak. Hijerarhija proizvodnih faktora, prema neoklasičnoj teoriji i dinamičkoj teoriji međufaktorske analize koju predlaže prof. Strahinja izgleda na sljedeći način (cf. shemu 1).

Hrvoje Budić rođen je 27. veljače 1979. godine u Požegi, Republika Hrvatska. Diplomirao i magistrirao na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 2010. g. je zaposlen na Veleučilištu u Požegi u svojstvu višeg predavača na Društvenom odjelu. Nositelj više kolegija. Prije navedenog bio zaposlen u Gradu Požegi kao stručni suradnik za financije, te u Ministarstvu regionalnog razvoja, šumarstva i vodnoga gospodarstva kao koordinator Projekta socijalnog i gospodarskog oporavka područja posebne državne skrbi (CSERP) sufinanciranim od strane Međunarodnog monetarnog fonda. Autor i koautor 30 - ak stručnih i znanstvenih radova. Suradnik na znanstvenom projektu sufinanciranom od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta RH, te na nekoliko stručnih projekata sufinanciranih od strane Europske unije. Sudjelovao 2011. godine u programu Erasmus teaching staff mobility na vlastitoj instituciji u suradnji sa Technische Universitat Wien. Dobitnik Festo nagrade za mlade istraživače i znanstvenike na 21st DAAAM World Symposium on Intelligent Manufacturing & Automation. Doktorski kandidat na Ekonomskom fakultetu u Osijeku. Primarno područje interesa organizacija i upravljanje, optimizacija poslovnih procesa, menadžment promjena i projektni menadžment.

Shema 1. Hijerarhija proizvodnih faktor, prema neoklasičnoj verziji i novoj klasifikaciji [10]

Prema predloženoj klasifikaciji proizvodnih faktora, priroda treba zauzeti najviši položaj u hijerarhiji, zatim slijedi čovjek s proizvodnim faktorima koje je stvorio u suradnji s prirodom. Tako bi proizvodnju mogli podijeliti na prirodno intenzivnu i radnointenzivnu. Kombinacija proizvodnih faktora uz veće učešće obnovljivih prirodnih resursa i manje učešće ljudskog rada označavala bi prirodom intenzivnu proizvodnju. To je proizvodnja bez eksploatacije, u kojoj se od prirode uzima samo ono što je obnovljivo i što ne narušava njenu osnovnu ravnotežu. Da bi se kreirala održiva trajektorija puta prema alternativnoj ekonomiji čini se primjerenim u prvom koraku prirodne resurse potvrditi kao osnovni proizvodni faktor i u skladu s tim ih uvrstiti u proizvodnu funkciju.

3. PROIZVODNA FUNKCIJA U KALEIDOSKOPU ALTERNATIVNE EKONOMIJE

Sve je jasnije da proizvodnja ne može ići preko određenog praga eksploatacije prirode a da pri tom ne pokvari ili uništi prirodnu bazu akumulacije. „Dakle, rad nije jedini izvor upotrebnih vrijednosti koje proizvodi, materijalnog bogatstva. „Kako William Petty veli, rad je njegov otac, a zemlja mu je mati” [4]. Prirodne resurse čine: sredstva, tvari, plodovi i energija što ih sadrži priroda, a služe čovjeku za opstanak i razvitak. Sastoje se od prirodnih sredstava za rad (zemlja, voda i snaga vode, snaga vjetra i sunčana energija) prirodnih predmeta rada (rudno blago, šume i sl.) i prirodnih sredstava za opstanak (plodovi kopna i mora, divljač, ptice itd). Dakle, priroda stvara ili proizvodi proizvodne faktore, ali i čovjeku potrebna i korisna dobra. Unatoč tome zemlja (prirodni resursi), iako je uvrštena u trojicu proizvodnih faktora, nije našla svoje mjesto u okviru teorijske analize. Danas se njeno ispuštanje tumači nemogućnošću da se modelski osmisli situacija s tri proizvodna faktora, pa je ona, eto – kao najmanje bitan faktor ispuštena. Suvremeni ekonomisti su to prihvatili, uostalom, u njihovim shvaćanjima – zemlja je apsolutno raspoloživi faktor i kao „stalni izvor korisnih stvari” – proizvodnja se još uvijek bazira na neograničenom iskorištavanju prirodnih resursa, koji su apsolutno raspoloživi i kako tvrdi Alfred Marshal „priroda ih daje besplatno” [3].

Stoga ne čudi da je neoklasična funkcija proizvodnje oblika

$$Q = f(K, L) \quad (1)$$

gde je Q – količina proizvodnje, K – kapital, L – rad.

Između različitih kombinacija ulaganja proizvodnih faktora radi ostvarenja iste količine proizvodnje izabrat će se najjeftinija. Da bi se to moglo, nužno je raspolagati podacima o cijenama proizvodnih faktora. Ako se s p_L označi cijena faktora rad, a s p_K cijena faktora kapitala tada ukupni troškovi proizvodnje iznose:

$$T = L \times p_L + K \times p_K \quad (2)$$

U svim državama svijeta, najveću cijenu ima ono što je kreirano od ljudske ruke. Cijena bilo koje robe procjenjuje se po količini uloženi sredstava u njoj, kreaciji (inovatorstvu) i vremenu. Tržišna cijena prirodnih resursa vrlo je mala u odnosu na gotove proizvode. Primjerice, cijena rudače vrlo je niska, dok zrak gotovo da nema nikakvu vrijednost. Zbog toga bilo koje ulaganje u zaštitu životne sredine nije ekonomski (tržišno) održivo.

Ono što priroda stvara ili proizvodi, ima svoju upotrebnu vrijednost, njeni proizvodi su raspoloživi u obilju ili u oskudici. Prirodna dobra su sve više rijetka, što znači da zadovoljavaju odnosni ekonomski kriterij koji ih svrstava u korisna dobra. Neprijeporna je činjenica da je neoklasična ekonomska teorija učinila veliki propust ispuštanjem prirode kao osnovnog proizvodnog faktora otvorivši time put neograničenoj i nekontroliranoj eksploataciji prirodnih resursa.

Prvi korak ka harmoničnom razvoju, (premda se ne radi o trajnom rješenju navedenoga problema), odnosno zaštititi okoliša od daljnje degradacije ili barem ublažavanja degradacije okoliša može se ostvariti uvođenjem prirodnih resursa u funkciju proizvodnje. Marxov model ekonomskog rasta sadržavao je prirodni resurs (N) u proizvodnoj funkciji, ali prvenstveno kao zemljište što je i razumljivo za vrijeme u kojemu je model nastao. Osim zemljišta N, kapitala K i rada L Marxova proizvodna funkcija sadržavala je i tehnološki progres λ .

$$Q = f(L, N, K, \lambda) \quad (3)$$

Uvrštavanje prirodnih resursa u proizvodnu funkciju nameće potrebu vrednovanja prirodnih fenomena i to ne samo s motrišta degradacije okoliša kao outputa proizvodnje, nego i s motrišta inputa, odnosno s osnova toga koliko proizvodnja koristi usluge prirodnog sustava (cf. shemu 2).

Shema 2: Transformacijski sustav proizvodnje [8]

Temeljem sheme transformacijskog sustava proizvodnje razvidno je da je u proizvodnu funkciju nužno uključiti okolišni faktor - ekosustav. To znači da prirodni resursi trebaju postati kapital kao što su to ljudski kapital i financijski kapital. Usluge prirode mogu se vrednovati počev od opskrbe svježe vode i svježeg zraka, preko sekvestracije ugljika u poljoprivrednim tlima do proizvodnje svih vrsta sirovina. Ovdje se svakako nameće pitanje, Kako kvantificirati usluge ekosustava, odnosno kako ih izraziti u ekonomiji jedinom znanom jeziku, novčanim jedinicama? Studije ove vrste namnožile su se od 1997. godine do danas. *Robert Constanza* [1] stručnjak za okoliš, usluge koje je priroda pružila 1994. godine procijenio je na iznos između 16000 i 54000 mlrd dolara. Uz uvjet da je okoliš jednako zdrav kao 1994. godine taj iznos je u 2014. godini procijenjen na 165,8 trilijuna USD (nytimes.com/2014). Usluge koje u SAD pružaju šišmiši vrijede 22,9 mlrd dolara godišnje [2]. Kako je izračunan taj iznos? Procijenivši koliko se insekticida uštedi zahvaljujući njihovom uništavanju štetočina. Više je primjera takve vrste. Primjerice, kontrola erozije tla pomoću mangrovog drveća. Koliko bi nas koštalo da tu kontrolu uspostavimo na drugi način. Drugi primjer je, oprašivanje. Koliko to vrijedi poljoprivredi? Usluge koje pružaju insekti koji oplođuju biljke iznose oko 200 mlrd. USD godišnje, od čega više od 150 mlrd. otpada samo na pčele. Svjetska banka u svojem je izvješću, *The Changing Wealth of Nations* [12], procijenila vrijednost prirodnih resursa – šuma, rijeka, močavara, divljeg zemljišta, poljoprivrednog zemljišta, pašnjaka, minerala, nafte i ugljena, oceana, različitost biovrsta na oko 44 trilijuna USD, od čega se 29 trilijuna odnosi na države u razvoju.

Antonia Begović rođena je 12. siječnja 1989. godine u Zagrebu, Republika Hrvatska. Završila stručni studij Trgovina na Veleučilištu u Požegi 2013. godine, te time stekla status stručne prvostupnice ekonomije. Trenutačno apsolvantica Veleučilištu u Rijeci na specijalističkom diplomskom stručnom studiju, smjer Poduzetništvo. Uključena u humanitarne akcije pomo i socijalno ugroženima na području grada Rijeke, te promoviranju zdravog i aktivnog načina života u sklopu promotivne kampanje vodeće kompanije u svijetu na području zdravlja i kontrole tjelesne težine. Od lipnja 2014. godine radi kao agent kontaktnog centra Hrvatskog telekoma, te time unapređuje svoje komunikacijske i prezentacijske vještine.

Uključivanjem prirodnih resursa u proizvodnu funkciju ona dobiva sljedeći oblik:

$$Q = f(L, K, N) \quad (4)$$

Ako se s p_N označi cijena faktora prirodnih resursa tada ukupni troškovi proizvodnje iznose:

$$T = L \times p_L + K \times p_K + N \times p_N \quad (5)$$

4. MULTIPLIKATOR DOHOTKA VS. MULTIPLIKATORA DESTRUKTIVNOSTI

Ekonomska znanost temeljito proučava multiplikativne efekte investiranja na stvaranje dohotka, ali se ne bavi problemom multiplikiranja destruktivnosti proizvodnje u odnosu na prirodu i njene resurse. Investicijskim elaboratima utvrđuju se potrebni resursi, ali se ne ispituju i posljedice njihovog trošenja. Kada se jednom usvoji, nova proizvodnja raspolaže prirodnim resursima bez ograničenja. Ono što investicijski elaborati ne sadržavaju jesu direktni i indirektni multiplikativni efekti na destrukciju prirode, na njenu reproduktivnu sposobnost kao i na biološku i fizičko-kemijsku ravnotežu. Utvrđivanjem tih, negativnih efekata mogla bi se spriječiti svaka neodrživa i po prirodu štetna proizvodnja. Takav pristup čini se primjerenim jednostavno i iz razloga što i sama intervencija države u vidu uvođenja ekoloških poreza značajno umanjuje koeficijent multiplikacije i time obeshrabruje potencijalne investitore da ulažu svoj novac u projekte koji su štetni po okoliš. Sam multiplikator (M) izračunava se po formuli:

$$M = \frac{1}{1-b} \text{ ili } M = \frac{1}{s} \quad (6)$$

gdje je

b – granična sklonost potrošnji

s - granična sklonost štednji.

U slučaju uvažavanja potrebe zaštite okoliša uvođenjem eko poreza (ep) od strane države multiplikator bi se izračunavao na sljedeći način:

$$M = 1/(1-b(1-ep)). \quad (7)$$

što bi rezultiralo povećanjem vrijednosti nazivnika odnosno smanjenjem koeficijenta multiplikacije.

Primjerice uz pretpostavku da se od jedinice prirasta dohotka u ekološki neprihvatljiv projekt troši 0,6 (b = 0,6), a šteti 0,4 (s = 0,4) jedinice, koristeći formule (6) lako se može izračunati multiplikator. To je

$$M = \frac{1}{1-0,6} = 2,5 \text{ ili } M = \frac{1}{0,4} = 2,5$$

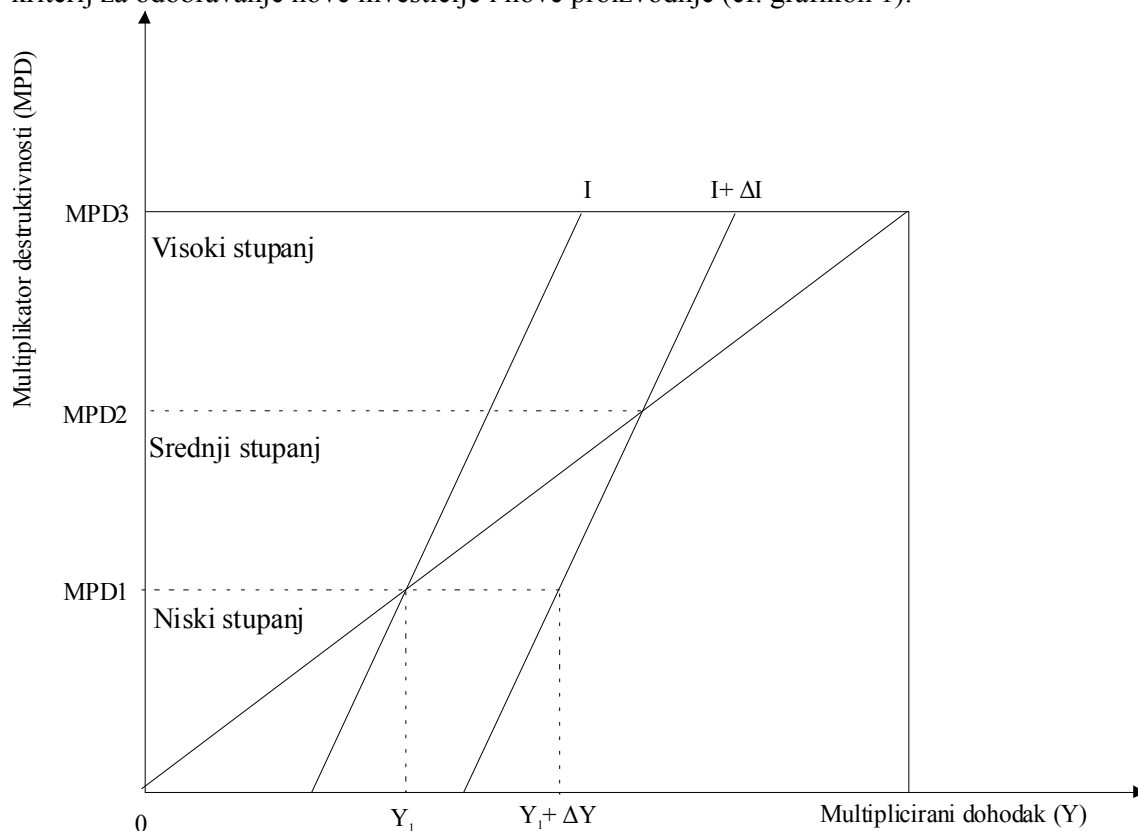
Uz pretpostavku da država intervenira i uvede ekološki porez i da je koeficijent ep=0,25 u tom slučaju uz istu graničnu stopu potrošnje (b=0,6) koeficijent multiplikacije smanjit će se na 1,8181, odnosno

$$M = \frac{1}{1 - 0,6(1 - 0,25)} = \frac{1}{1 - 0,6 \times 0,75} = 1,8181$$

To znači da bi investicijski projekti koji su štetni po okoliš u prvoj fazi trebali biti opterećeni visokim eko porezima kako bi se smanjio interes privatnih investitora za ekološki neprihvatljivu i po prirodu štetnu proizvodnju.

Da bi se ekosustav primjerenom zaštitio čini se opravdanim uvesti u razmatranje multiplikator destruktivnosti. Nužno je istražiti i utvrditi sve numeričke vrijednosti neophodne u procesu mjerenja destruktivnosti svake proizvodnje, odnosno svake ekonomske djelatnosti prema prirodi. Da bi se izračunao multiplikator destruktivnosti potrebno je sintetizirati sva moguća

područja destrukcije (biološka, kemijska, fizička). Ukupni multiplikator destrukтивности bio bi kriterij za odobravanje nove investicije i nove proizvodnje (cf. grafikon 1).

Grafikon 1. Multiplikator destrukтивности i multiplikator dohotka [11]

Temeljem grafikona 1 vidljivo je da je područje destrukтивности izdijeljeno prema intenzitetu na tri dijela: područje visokog, srednjeg i niskog stupnja destrukтивности. Pretpostavimo da je postojeća investicija (I) reducirana na obujam proizvodnje Y_1 , jer bi njena puna realizacija prešla u područje srednjeg i visokog stupnja destrukтивности. Nova investicija $I + \Delta I$ mora također biti reducirana na obujam proizvodnje $Y_1 + \Delta Y$, jer bi njena potpuna realizacija rezultirala višim i neprihvatljivim stupnjem destrukтивности prirode. Primjena multiplikatora destrukтивности sigurno bi u početnom razdoblju izazvala šok na strani ponude, ali bi dugoročno suzbili megalomanske i nekontrolirane investicijske pothvate koji su isključivo vođeni profitom, a ne realnim potrebama društva.

5. ZAKLJUČAK

Resurs, zvani okoliš, do nedavno je bio na marginama ekonomije. To je i razumljivo ako se ima na umu činjenica da je samo tijekom posljednjih šest desetljeća proizvedeno roba koliko za cijelo razdoblje postojanja ljudske civilizacije. Ukoliko smo radi svog opstanka prinuđeni od prirode uzimati njenu supstancu, ne moramo joj vraćati oduzeto u obliku koji će je razoriti. Za ideju održivog razvitka koja inkorporira unapređenje ekonomskog i društvenog blagostanja uz zaštitu okoliša, može se ustvrditi da je još uvijek u povojima, neovisno o značajnom napretku i brojnim primjerima dobre prakse. Da je tome tako potvrđuje daljnje povećanje nejednakosti između bogatih i siromašnih, brzi rast stanovništva, klimatske promjene i daljnja degradacija okoliša. Održivost mora postati način poslovanja, a pitanja profita i načina minimiziranja (eliminiranja) troškova onečišćenja dvije strane iste medalje. Prvi korak ka harmoničnom razvoju, (premda se ne radi o trajnom rješenju navedenoga

problema), odnosno zaštiti okoliša od daljnje degradacije ili barem ublažavanja degradacije okoliša može se ostvariti uvođenjem prirodnih resursa u funkciju proizvodnje te uvođenjem visokih ekoloških poreza na investicijske projekte koji su štetni po okoliš. U drugoj fazi čini se primjerenim uspostaviti multiplikator destruktivnosti kojim bi se utvrđivali negativni multiplikativni efekti, a koji bi bio kriterij za odobravanje nove investicije i nove proizvodnje. Tada bi se u sklopu investicijskog elaborata morao rješavati i problem otpada. Da bi opstali, održivi razvitak od ideje i inicijative treba prerasti u opći pokret.

REFERENCES

- [1] Constanza, R., et al. (1997). The Value of the World's Ecosystem services and natural capital, *Nature*, Vol 387.
- [2] Harribey, J-M. (2014). Ekonomska vrijednost vs. neprocjenjivo bogatstvo, dostupno na: <http://lemondediplomatique.hr/ekonomska-vrijednost-vs-neprocjenjivo-bogatstvo> (pregledano 20. rujna 2014. godine).
- [3] Marshall, A. (1987). *Načela ekonomike*, CEKADE, Zagreb.
- [4] Marx, K. (1979). *Kapital*, Prosveta, Beograd.
- [5] Mayer, C. (2013). *Firm commitment*, Oxford University Press, Oxford, UK.
- [6] Perkins, J. (2004). *Confessions of an Economic Hit Man*, Berrett-Koehler Publishers, USA.
- [7] Pupavac, D. (2006). *Poslovna etika*, Veleučilište u Rijeci, Rijeka.
- [8] Pupavac, D. (2015). *Održivi razvoj – ograničenje ili izazov gospodarskom rastu*, Zbornik radova, Veleučilište Nikola Tesla u Gospiću, 2015.
- [9] Putting a Price Tag on Nature's Defenses, nytimes.com/2014/06/05. (pregledano 5. rujna 2014. godine).
- [10] Strahinja, D. (2005). *Alternativnom ekonomijom do slobodnog društva*, Digital point, Rijeka.
- [11] Strahinja, D. (2006). *Ekonomija – gdje je tu čovjek?*, Digital point, Rijeka
- [12] The World Bank (2011). *The Chancing Wealth o Nations*, Washington, USA.
- [13] World Economic and Social Survey, 2013.